

Boros László

Földrajzi lexikon a Zempléni-hegységről

Zempléni-hegység: a Hernád és a Bodrog között fekvő, az országhatáron emelkedő Nagy-Milictől a tokaji Nagy-hegyig terjedő, 1620 km² területű hegy- és dombvidéknek a földrajzi irodalomban és ennek folyamánként a nagyközönség körében széleskörűen használt neve. A geológusok – mivel az valójában az Eperjes–Tokaji-hegységnek nevezett vonulatsornak az országhatár által kettévágott délebbi része – leginkább Tokaji-hegységnek nevezik. A hegység neve a 20. századi Magyarország részletes tájféldrajzával foglalkozó munkákban is sokféle alakban jelenik meg. Cholnoky Jenő pl. ezt írja (1936): „Innen keletre kezdődik a Zempléni-vulkánsor. Régebben magam is Eperjes–Tokaji-hegységnek neveztem, de az elnevezés helytelen, mert először is Eperjes már kívül van a vulkánson, másodsor pedig a Tokaji-hegy nincsen benne a sorozatban, s nincs is a végén, hanem a déli harmadrész közepén ugrik előre. Az elnevezés tehát helytelen. A vulkánson nincs egész területével Zemplén vármegyében, de nagyobb és főként értékesebb része igenis Zemplénben van s az elnevezés rövidebb is, talán helyesebb lesz ezt használni.”

Hazánk e kis, de mégis jelentős szeletének alaposabb megismerését szolgálja a 2009 tavaszán napvilágot látott, terjedelmében, tartalmában és külső megjelenésében egyaránt impozáns munka, amelyből cikkünk első bekezdését is idéztük. Címében „földrajzi lexikon”, de kezünkbe véve és

tanulmányozva kiderül, sokkal több ennél. Olvasói sokoldalúan vehetik szemügyre egyik legszebb tájunkat, a Zempléni (Tokaji)-hegységet, az ott élő népesség életét, múltját, jelenét, gazdálkodását, alkotó tevékenységét, falvait, városait. Fokozza az értékét, hogy hasonló munka ez idáig még nem készült hazánkban.

Magyarországon (és mindenütt a világon) a lexikonokat erre szakosodott szerkesztőségek állítják össze külső munkatársak közreműködésével. A *Zemplén-hegység földrajzi lexikona* kivételt képez, mert a szerkesztési feladatokat három geográfus (Frisnyák Sándor, Gál András, Horváth Gergely) és egy informatikus mérnök (Mizsur Bálint) végezte. A kötet alapkonceptióját, a lexikonírást-szerkesztést Frisnyák Sándor emeritus professzor, a Zempléni (Tokaji)-hegység geográfus kutatója dolgozta ki és a felkéréseket követően, több mint három éven át irányította-szervezte a szerzők tevékenységét. A szócikkek írói olyan szakemberek, akik korábban is foglalkoztak a térség természet-, társadalom- és gazdaságföldrajzával, néprajzával, oktatás- és művelődéstörténetével. A Zempléni-hegység hazánk egyik legjobban feltárt, sokoldalúan kutatott területe. Tudományos feltárásában a 18–19. században a pataki kollégium tanárai, a 20. században a természet-, társadalom- és történeti földrajzi vizsgálatában előbb a debreceni egyetem (Kádár László, Pinczés Zoltán, Kerényi Attila, Csorba Péter, Süli-Zakar István), majd

az 1970-es évektől a nyíregyházi Besse-
nyei György Tanárképző Főiskola oktatói
jeleskedtek. A geológiai szerkezet, az ás-
ványi nyersanyagvagyon kutatásában az
Állami Földtani Intézet, a debreceni és a
miskolci egyetem (Földvári Aladár, Székiné
Fux Vilma, Pantó Gábor) tudósai és az itt
élő gyakorlati szakemberek (Mátyás Ernő)
vettek részt.

A mű a Zempléni-hegység kutatási ered-
ményeit foglalja össze szócikkek formá-
jában, tudományos igényvel, közérthető
megfogalmazásban. Egyszerre kíván
tájékoztatni és a további tájkutató-érték-
feltáró munkát segíteni. Az első magyar
tájföldrajzi lexikon megírásában negyven
kutató, egyetemi és főiskolai oktató, mu-
zeológus és a szerencsi gimnázium taná-
ra vett részt. Egy recenzióknak nem lehet
feladata valamennyi szerző nevét felsor-
olni, de azért engedtessek meg néhány
közreműködőt megemlíteni: Beluszky Pál,
Bencsik János, Dobány Zoltán, Fehér Jó-
zsef, Frisnyák Sándor, Frisnyák Zsuzsa,
Gál András, Gööz Lajos, Gyarmati Pál,
Horváth Gergely, Jósvainé Dankó Katalin,
Kókai Sándor, Papp-Váry Árpád, Pinczés
Zoltán, Süli-Zakar István, Tamás Edit, Tóth
József, néhai Tuba Zoltán, Viga Gyula.
(Közülük többen a *Zempléni Múzsza szer-
kesztőbizottsági tagjai, illetve szerzői – a
szerk.*). A kötetben több mint 1000 szó-
cikk, 311 fénykép (döntő többségében
Frisnyák Sándor felvételei), térképvázlat,
grafikon és földrajzi modell, továbbá 28
földrajzi táblázat és igen terjedelmes (36
oldalt kitevő ajánló bibliográfia található.
Ez utóbbi Kozma Katalin, Horváth Gergely
és Frisnyák Sándor munkája. A kötetről,
a Zempléni-tájról nagyszerű összefogla-
lót ad a Frisnyák Sándor által készített 32
színes fényképfelvétel, amely mintegy le-
zárja, összefoglalja a munkát. A szócikkek
a földtudományok, a botanika és zoológia
legújabb eredményeit és szemléletmódját

jelenítik meg, de történnek utalások a ré-
gebbi kutatásokra (a Zempléni-hegység
tudományos feltáróira) is. A hegység ku-
tatásának őscentruma a pataki kollégium,
egykori tudós tanárai, így néhány szócikk
a földrajzoktatás és -kutatás helyi, tájunk-
hoz kötődő hagyományait is bemutatja.

A lexikon foglalkozik a táj kialakulásával,
geológiai szerkezetével, felszíni forma-
kincse (geomorfológia) jellemzésével,
klímájával, vízrajzával, talajai leírásával,
növény- és állatvilágával, népesség- és
etnikai földrajzával. Áttekinti az emberi
tevékenységi formák idő- és térbeli válto-
zásait, a településhálózat kialakulását és
fejlődését, infrastruktúráját, a gazdasági
élet különböző ágazatait (pl. a világhírű
Tokaj-hegyaljai szőlő- és bortermeléssel)
stb. A településekről egységes felépítésű
szócikkek készültek, amelyekben rövid
történeti-művelődéstörténeti jellemzések
is helyet kaptak. De találunk olyan alapve-
tő információkat is, amelyek a természeti
és kulturális örökség mellett a mai társa-
dalmi-gazdasági valóság értékeléséhez
szükségesek. A települések adatai ösz-
szehasonlításokra alkalmasak és a helyi
politika formálásához, örökségvédelmi
és fejlesztési koncepciók kialakításához
is felhasználhatók. Ugyanakkor a lexikon
(tárgyának és címének megfelelően) tár-
sadalmi, politikai, művészeti stb. témakör-
ökkel nem foglalkozik.

Életrajzi szócikkek készültek azokról a ku-
tatókról, akik tevékenységükkel hozzájá-
rultak a Zempléni-hegység megismerésé-
hez. Talán az egyik szerkesztőt – Frisnyák
Sándort – hiányoljuk a felsorolásból, aki
szerénységből kihagyta magát – pedig
igen sokat tett a zempléni táj kutatásában,
történeti-földrajzi feltárásáért, és e lexikon
megjelenésében is elévülhetetlen érdemei
vannak. Külön említést érdemelnek azok a
témák, amelyek a Sárospatakon folyó föld-
rajzoktatással és tankönyvírással kapcsola-

tosak. Comenius pataki működésétől kezdődően – sok nagyhírű kollégiumot is megelőzve – a földrajzi ismereteket is tanították. 1845-ben Szeremley Gábor pataki tanár „A földrajz rövid vázolata” c. tankönyvében elsőként használta a földrajz megnevezést a korábban elterjedt geográfia, földisme és egyéb szóalkalmazás helyett.

A *Zempléni-hegység földrajzi lexikona* jelentős szakmai (tudományos) alkotás. Alapmű a polgármesterek, jegyzők, kisvállalkozók, s az egyre jelentősebbé váló idegenforgalom menedzsmenete számára is, segíti a tervezést, a település- és gazdaságfejlesztést. Hozzájárulhat az ökoturizmus, a falusi és gyógyturizmus növekedéséhez, a szőlő- és borgazdaságok fejlődéséhez. Fontos forrása lehet

a honismereti munkának, a földrajz-, biológia- és történelemoktatásnak. A lexikon írásának és kiadásának anyagi alapjait a helyi támogatók (polgármesterek, jegyzők, iskolák, egyesületek, alapítványok, vállalkozók, a hegyaljai szőlősgazdák és borászok) teremtették meg. Példamutató áldozatvállalásaikban – a nemes ügy támogatása mellett – az a felismerés is szerepet játszott, hogy a táj természeti szépségei, történelmi-kulturális öröksége, a tokaj-hegyaljai szőlőkultúra és a bor évszázadok óta kialakult hírneve ma is piaci érték. A szerzők és szerkesztők remélik, hogy a lexikonban rendszerezett ismeretek (örökölt és ma születő értékek) közreadásával az itt élő népesség táji identitása is erősödhet.

(A Zempléni-hegység földrajzi lexikona. Szerk.: Frisnyák Sándor – Gál András – Horváth Gergely. Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajz Intézete – Bocskai István Gimnázium, Nyíregyháza – Szerencs, 2009)

Sleep